

УДК 070/482(437/1/6)“20/21”

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ І СЛОВАЧЧИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Андрій ЦЕБЕНКО

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел.: (032) 239-43-90,
ел. пошта: tsebenko@gmail.com*

Зроблено огляд періодичних православних видань, які виходили з 1944 р. у Чехословаччині, а з 1993 р. у Чехії та Словаччині. Всього згадано 22 видання. Особливу увагу звернено на науково-богословські часописи чеською, словацькою, російською та українською мовами. Коротко описано кожне періодичне видання: вказано роки виходу в світ, мову (мови), обсяг, формат, іноді – наклад. Перераховано редакторів, розкрито завдання та структуру (рубрики) часописів.

Ключові слова: історія преси, релігійна преса, Православна Церква, Чехословаччина, Чехія, Словаччина.

Значення церковних засобів масової інформації у суспільному житті було завжди вагомим. Їх роль, як відзначив патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, – “і в третьому тисячолітті по Різдві Христовім є надзвичайно важливою. Газети, телебачення, інтернет постійно супроводжують сучасну людину, багато в чому формують її світогляд і ставлення до тих чи інших подій і явищ. Наші помисли і дії часто залежать від того, що ми читаємо, дивимося, слухаємо. Тому так необхідно, щоб інформація, яку ми отримуємо з різних джерел, була правдивою і об’єктивною”¹. За визначенням відомого чеського богослова проф. о. Йосифа Лейскнера “Преса – це величезний культурний фактор [...] це велика держава, яка пропагує думки і погляди, це тихий але найкращий проповідник. Без написаного слова ми були б примітивним і некультурним народом”². У цьому контексті закономірною є й увага до преси Православної Церкви Чеських земель і Словаччини (до 1993 р. – Чехословаччини), до її кількісного зростання та якісного наповнення.

В основу статті лягли матеріали зібрані під час роботи над кандидатською дисертацією³. Автор висвітлив процес становлення та функціонування періодичних видань Православної Церкви в Чехії та Словаччині, розкрив їх роль та завдання.

У 1944 р. Чеська православна єпархія* вирішила заснувати друкований орган – журнал “Hlas pravoslavi” (“Голос православ’я”). Спочатку це був вісник єпархії, з ноне-

¹ Слово Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета до читачів книги Юрія Дорошенка “Без догмату. Релігійні магістралі” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cerkva.info/uk/news/churchasociety/2265--l-r.html> [час перегляду: 23.03.2012].

² Лейскнер Й., прот. Печать в жизни Православной Церкви в ЧССР // *Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии.* – Прага, 1960. – С.117.

³ Цебенко А. М. Православна Церква в Чеських землях і Словаччині в 1945 – на поч. ХХІ ст.: організаційний розвиток і діяльність: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02. – Львів, 2015.

* Чеська православна єпархія створена 1929 р. і входила в юрисдикцію Сербської православної церкви. Єпархію було створено з Чеської православної громади, яка відокремилась від Чехословацької (гуситської) церкви 1924 р. Духовним лідером громади був святий Горазд (Павлик). Громади та парафії, що склали єпархію, перебували у різних регіонах на території сучасної Чехії. Після того, як у 1942 р. на-

ра четвертого 1950 р. – вісник Чехословацького Екзархату Московського патріархату, а від 1952 по 1990 рр. – офіційний орган Православної Церкви в Чехословаччині.

Часопис був задекларований як церковно-релігійний журнал⁴ і виходив у Празі періодичністю 10 номерів на рік, крім липня і серпня⁵. Видавцями були Єпархіальна рада Чеської православної єпархії (1944 – травень 1946 рр.), Екзархат Московської патріархії (червень 1946–1951 рр.), Православна Церква в Чехословаччині (1952–1990 рр.). Журнал виходив обсягом 16–20 сторінок, а в 1952–1970 рр. – 32 сторінки формату А4 (з 1955 – А5). Спочатку журнал видавали чеською мовою, а в 1948–1990 рр. він виходив паралельними виданнями чеською (“*Hlas pravoslavi*”) і словацькою (“*Hlas pravoslávnia*”) мовами, а в 1952–1954 рр. – російською (“Голос Православия”)⁶. З травня 1953 р. його почали видавати українською мовою⁷.

У “Голосі православ’я” друкувалися історичні, богословські та апологетичні* статті, обговорювалися поточні питання церковного життя, повідомлялися церковні новини, публікувалися листи та відповіді на них. Журнал висвітлював життя Православної Церкви в Чехословаччині, участь її в суспільному житті країни. В рубриці “Нам пишуть” подавали дописи з місць, які знайомили читачів із релігійним життям окремих парафій. Особливу увагу приділяли рубриці “Захист миру”.

З 1990 р. журнал “*Hlas pravoslavi*” став офіційним органом Православної Церкви в Чеських землях. Його видавала Митрополіча рада Православної Церкви у Празі, а з 1992 р. видає Православна Церква в Чеських землях, тільки чеською мовою форматом А5. Основними рубриками часопису стали “Богословські статті”, “З історії”, “З православного світу”, “Діалог” (дискусії з інославами богословами), “З нових книг”, “Як живемо”, “Дітям”.

З 2000 р. журнал виходить форматом А5, обсягом 30–40 сторінок, в кольоровій палітурці. Рубриками часопису стали “Від редактора” (порушуються актуальні духовно-моральні проблеми життя Церкви і суспільства), “Слово митрополита” (промови і проповіді Предстоятеля Церкви), “Старий Завіт” (висвітлюються події старозавітної історії), “Духовні читання” (публікуються настанови святих Отців і подвижників Церкви), “Життя святих”, “Історія” (подається аналіз важливих подій світської і церковної історії чехів), “Новини зі світу”, “Роздуми” (про сенс життя, про релігію і суспільство), “Єпархіальні новини”, “Оголошення”, “Програма митрополита” (розклад богослужінь Предстоятеля на місяць).

Редакторами журналу були прот. Б. Алеш (1944–1959), прот. А. Новак (1960–1961, 1977–1990), прот. Я. Шуварський (1971–1977), а з 1990 р. – Р. Пулец і Ч. Крачмар та ін. Станом на 2012 р. “*Hlas Pravoslavi*” редагує Р. Юрига.

цисти втратили святителя Горазда, німецька окупаційна влада фактично знищила єпархію. Її відновили у травні 1945 р., а 8 жовтня 1945 р. єпархіальний з’їзд в Оломоуці висловився за перехід Чеської православної єпархії у юрисдикцію Московської патріархії. У 1946 р. єпархію перетворили в екзархат Російської православної церкви.

⁴ Наши журналы // *Православная мысль*. – Прага, 1959. – Четверта сторінка обкладинки.

⁵ *Православный церковный календарь на 1951 год*. – Прага: Изд-во Экзархата Московской Патриархии в Чехословакии, 1950. – С. 105.

⁶ От издательства // *Свет Православия*. – Прага, 1948. – № 1–2. – С. 20.

⁷ Богословский И. Автокефальная Православная Церковь в Чехословакии // *Журнал Московской Патриархии*. – 1954. – № 1. – С. 73.

* Християнська апологетика – розділ богослов’я, присвячений захисту християнського віровчення за допомогою доказів, звернутих до розуму.

У 1945 р. Чеська православна єпархія відновила перерване Другою світовою війною видання журналу “Věstník” (“Вісник”), який св. Горазд (Павлик) заснував ще 1930 р. Від 1946 р. він став офіційним органом Чехословацького православного екзархату. Спочатку часопис тиражували на ротаторі, а пізніше друкували. “Вісник” виходив двічі на місяць 1 та 15 числа, обсягом 12 сторінок формату А4. Його редактором був прот. д-р Й. Кульгайм. Журнал друкували у Празі трьома мовами: чеською, словацькою і російською⁸ і розсилали безкоштовно членам Екзаршої ради, єпархіальних та парафіяльних рад, а також священнослужителям. Журнал інформував про точні церковні новини, публікував офіційні документи, промови, проповіді та статті.

З 1946 р. клір і миряни Православної Церкви в Чехословаччині використовували також “Журнал Московської Патріархії”. Як зазначав прот. Г. Новак, “при недостатку православної літератури в Церкві, особливо в той час, журнал був наче настільною книгою”⁹.

У 1948 р. з дозволу Міністерства інформації було засновано газету “Свет Православия” (“Світло Православ’я”), яка виходила до 1952 р. У вступній статті до першого номера розкривався зміст назви часопису: “Світло Православ’я! Цими двома словами сказано все чи майже все. Ми хочемо, щоб наш журнал був одним із засобів до розширення Православ’я, який би не тільки допомагав підтримувати в серцях віруючих світло віри Православної, але й допомагав запалити цей вогонь у тих, серце яких ще не зігріте вогнем Істинної віри”¹⁰.

Виходила газета в Празі щомісячно, крім липня та серпня, російською мовою¹¹. Редакція знаходилась в Празі¹² і в Пряшеві¹³. Її обсяг становив 16 сторінок формату 21,5×30,5 см. Газету було задекларовано як офіційний орган Пряшівсько-Словацької¹⁴ єпархії Екзархату Московської патріархії в Чехословаччині (1948–1951), а з 1951 р. – Православної Церкви в Чехословаччині. Видавали газету: Пряшівсько-Словацька єпархія (1948–1949), Екзарша рада Московської патріархії в Чехословаччині (1950–1951), Православна Церква в Чехословаччині (1952). Редакторами газети були І. Шліпецький (1948–1950) і Й. Кульгайм (1951–1952).

У 1950–1952 рр. з дозволу Міністерства інформації та освіти виходила газета “Svetlo Pravoslavia” словацькою мовою, як друкований орган Православної Церкви в Чехословаччині¹⁵. Її друкували в Празі як двомісячник, обсягом 16 сторінок формату 21,5×30,5 см. Видавала газету Екзарша рада Православної Церкви в Чехословаччині. Редактором був прот. П. Кернашевич.

⁸ *Православный церковный календарь на 1951 год...* – С. 105.

⁹ Новак Г., прот. Православие в Чехословакии и “Журнал Московской Патриархии” // *Журнал Московской Патриархии*. – 1974. – № 4. – С. 51.

¹⁰ *Свет Православия!* // *Свет Православия*. – Прага, 1948. – № 1–2. – С. 1.

¹¹ *Православный церковный календарь на 1951 год...* – С. 105.

¹² *Свет Православия*. – Прага, 1948. – № 1–2. – С. 32; *Svetlo Pravoslavia*. – Praha, 1950. – № 1–2. – С. 32.

¹³ *Свет Православия*. – Прага, 1950. – № 6. – С. 96.

¹⁴ 25–27 квітня 1947 р. з’їзд православного духовенства і вірних Словаччини, що відбувся в Пряшеві, прийняв статут новоствореної Пряшівсько-Словацької єпархії. Тимчасовим (до рукоположення нового єпископа) керуючим єпархією став архієпископ Єлевферій, Екзарх Московського патріархату в Чехословаччині. 28 липня 1950 р. Пряшівсько-Словацька єпархія була розділена на Пряшівську і Михайлівську. Див.: Ivan R. *Obnova pravoslavia na území Slovenska v 20. storočí*. – Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 2007. – S. 97, 106; Konečný S. *Pravoslávna cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne* // *Felekezetek, egyházpolitika, identitás*. – Budapest, 2007. – S. 325. Щербей Н., прот. Краткие данные о возникновении отдельных епархий Православной автокефальной Церкви в ЧССР // *Ежегодник*. – Прага, 1960. – С. 69.

¹⁵ *Православный церковный календарь на 1951 год...* – С. 105.

У газетах “Свет Православия” і “Svetlo Pravoslavia” повідомлялися церковні новини, друкувалися історичні документи, які пригадали б чехам і словакам їх православне минуле, офіційні документи, обговорювалися поточні питання церковного життя. На сторінках газет публікувалися статті, які висвітлювали догматичні відмінності між православним і католицьким віровченням.

Важливе місце в житті Православної Церкви в Чехословаччині зайняв часопис “Odkaz sv. Cyrila a Metoda” (“Заповіт св. Кирила і Мефодія”), заснований у 1955 р. У вступній статті редакції до першого номеру зазначалося, що “редакція сповіщає, що з цього року замість газети “Hlas pravoslavia” буде виходити в такому ж обсязі і за змістом “Odkaz sv. Cyrila a Metoda”¹⁶. Цей часопис був задекларований як церковно-релігійний вісник¹⁷ і офіційний друкований орган Православної Церкви в Чехословаччині. Він виходив словацькою мовою, 10 (з 1960 р. – 12) разів на рік у Пряшеві, обсягом 24 сторінки формату А5. Видавала журнал Православна Церква у Чехословаччині.

У 1958–1992 рр. часопис виходив українською мовою під назвою “Заповіт св. Кирила і Мефодія”. У вступній статті до першого номера україномовного видання редакція зазначила, що “журнал “Заповіт св. Кирила і Мефодія” буде доброю поживою для Вашої душі і добрим помічником у Вашій щоденній праці”¹⁸.

З 1992 р. часопис виходить лише словацькою мовою обсягом 44 сторінки як місячник Православної Церкви в Чехо-Словаччині, а з 1994 р. – Православної Церкви в Словаччині. В журналі друкуються також статті українською та російською мовами. На титульній сторінці назва часопису подається двома мовами, словацькою та українською. Він виходить форматом 23,5 × 16,5 см з кольоровою палітуркою. Видає журнал Митрополита рада Православної Церкви у Словаччині.

Редакторами журналу були прот. Б. Алеш (1955–1958), преосвященніший Дорофей, єпископ Пряшівський (1959–1970), прот. П. Кернашевич (1971–1979), прот. Ш. Пружинський (1980–1993), свящ. Ю. Цупер (1994), свящ. Я. Шафін (1995–2000), прот П. Корманік (2001–2003), М. Джуган (2005–2007). Від 2008 р. редакційну комісію очолює Дана Джуганова.

У “Заповіті св. Кирила і Мефодія” друкувалися послання та звернення до духовенства і віруючих Предстоятеля Церкви та єпархіальних архієреїв, проповіді, статті на богословську та історичну тематику, обговорювалися поточні питання, повідомлялися новини, публікувалися листи та відгуки на них. Саме через цей журнал православні віруючі дізнавалися про несправедливості щодо православних, особливо в 70-х і 90 х рр. минулого століття. У ньому були також статті повчального характеру, обговорювалися питання місцевих релігійних громад.

На сьогодні в журналі структурно виділяються постійні рубрики “Духовне слово” (проповіді і повчання), “Біблійно-богословські статті” (наукові статті на богословську та історичну тематику), “Життя святих”, “Роздуми” (про людину, життя, суспільство), “Церковно-слов’янський словник”, “Новини” (єпархіальні та парафіяльні), “Новини зі світу”, “Рецензія” (відгуки на нові видання).

Науково-богословській діяльності Церкви сприяло видання протягом чотирьох років (1956–1959) богословського і церковно-історичного журналу “Православная

¹⁶ *Odkaz sv. Cyrila a Metoda*. – Prešov, 1955. – Roč. I, č. 1. – S. 1.

¹⁷ Наши журналы // *Православная мысль*. – Прага, 1959. – Четверта сторінка обкладинки.

¹⁸ *Заповіт св. Кирила і Мефодія*. – Пряшів, 1958. – № 1. – С. 1.

мысль”¹⁹. Він виходив у Празі, форматом В5 чотири рази на рік російською мовою. Статті російською мовою мали кожна розширене резюме англійською, французькою та німецькою мовами. Редакційну комісію очолював прот. Б. Алеш.

Перший номер журналу відкрила стаття єпископа Оломоуцько-Брненського Климента, заступника митрополита Празького і всієї Чехословаччини, яка була програмою цього періодичного наукового видання: “Пристаючи до видання нашого журналу “Православная мысль”, ми хочемо бути тільки продовжувачами захисту, зміцнення і розвитку ісконної для нас православної, східної віри”²⁰. Назва журналу, як зазначав владика, не випадкова. Хоч історичні реалії відсунули в забуття православне минуле чехів та словаків, та все ж “живою в душах віруючих залишилась православна думка”²¹.

На сторінках журналу друкували свої наукові статті відомі богослови. Серед них проф. Л. Березовський, прот. Й. Лейскнер, прот. П. Кернашевич, прот. С. Балог, прот. А. Новак, ігумен Кирил (Поспішил) та ін. Незважаючи на різноманітну тематику, в ньому переважали дослідження, які стосувалися місцевих проблем. Так, прот. Й. Лейскнер знаходив у чеській історії постійний вплив Східної Церкви²²; доводив, що Сазавський монастир ще в XII ст. був центром православної духовності і культури²³. Про нові дослідження спадщини Кирила і Мефодія писав прот. Б. Алеш²⁴. Історію православ’я в Чехословаччині досліджував ігумен Кирил Поспішил²⁵. Проблемами викривлення православного обряду Греко-католицькою Церквою займався проф. П. Кернашевич²⁶. Проф. Л. Березовський вивчав унійні проблеми в Церкві²⁷. Не залишились поза увагою цього наукового видання і біблійні проблеми²⁸. Історичними дослідженнями займався митрополит Іоан (Кухтін), Предстоятель Православної Церкви в Чехословаччині. Він вивчав історію Сербської та Болгарської церков²⁹. Тема вшанування Пресвятої Богородиці та значення ікон в житті Церкви була основою досліджень єпископа Пряшівського Дорофея³⁰.

“Православная мысль” була відкритою і для іноземних дослідників, серед яких були: з Румунської Церкви професори М. Шесан та О. Белу, з РПЦ архімандрит В. Пронін та архімандрит Л. Поляков, з Грузинської Церкви ієродиякон І. Шилошвілі та ін. “Православная мысль” – “ця духоносна скарбниця мала сугубо богословський зміст”, – відзначив згодом головний редактор журналу “Свет Православия” прот. О. Махнев³¹.

¹⁹ Карманов Е. Десятилетие Автокефалии Православной Церкви в Чехословакии // *Журнал Московской Патриархии*. – 1961. – № 11. – С. 69; Журналу “Свет Православия” – три года // *Свет Православия*. – Plzen, 2001. – № 1. – С. 15.

²⁰ Хибарин И. “Православная мысль” // *Журнал Московской Патриархии*. – 1956. – № 11. – С. 76.

²¹ Там же.

²² *Православная мысль*. – Прага, 1956. – № 1.

²³ Там же. – № 4.

²⁴ Там же. – № 2.

²⁵ Там же. – 1959. – № 3.

²⁶ Там же. – 1956. – № 1.

²⁷ Там же. – 1957. – № 3.

²⁸ Яковлевич Р. Пролог к евангелию св. Апостола Павла о вере // Там же. – 1956. – № 1; Новожилов Н. Библия у славян, греков и румын // Там же. – № 2; Якубичек Ф. О Ветхом завете // Там же. – № 3; Его же. О Новом завете // Там же. – 1959. – № 3.

²⁹ *Православная мысль*. – Прага, 1956. – № 1.

³⁰ Там же. – 1956. – № 1, 3; 1957. – № 2; 1958. – № 1, 2; 1959. – № 2.

³¹ Из выступления главного редактора журнала “Свет Православия” протоиерея Олега Махнева // *Икона*. – Прага, 2011. – № 1. – С. 15.

З припиненням видання журналу “Православная мысль” у 1960 р. почав виходити “Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии”. У вступній статті митрополит Празький і всієї Чехословащини Іоан писав: “Ежегодник” буде інформувати головним чином іноземних читачів, котрі цікавляться історією Православної Церкви в Чехословащині, її богословською діяльністю та її ставленням до сучасних проблем, які стоять перед усім людством”³².

Щорічник задекларували як богословський і церковно-історичний. Його друкували у Празі, російською мовою, обсягом 128–142 сторінки формату А5, з докладним резюме англійською і німецькою мовами³³. Щорічник виходив до 1968 р. і знайомив читачів з богословськими, екуменічними і соціальними проблемами Церкви. Статті відображали розвиток богословської думки і ставлення Православної Церкви в Чехословащині до проблем сучасності. Біблійну тематику досліджували Р. Яковлевич і прот. Б. Алеш. Історію православ'я у чеських і словацьких землях вивчали прот. П. Кернашевич, прот. Н. Щербей, прот. Г. Новак, прот. А. Міхалов. Кирило-мефодіанною займалися проф. Л. Березовський і прот. Й. Лейскнер.

Ще одним науковим виданням Православної Церкви в Чехословащині був часопис молодих богословів при Православному богословському факультеті Пряшівського університету “Православный богословъ”³⁴. Його видавали на 24 сторінках формату А4, машинописом тричі (з 1968 р. – двічі) на один навчальний рік упродовж 1966–1972 рр. Редактором видання був о. Ш. Пружинський. Статті друкували словацькою, чеською, російською та українською мовами. В цьому студентському науковому часописі публікувалися доповіді, реферати, статті та інші матеріали студентів та аспірантів Православного богословського факультету.

В 1967–1987 рр. Православна Церква в Чехословащині видавала “Pravoslávny teologický zborník” (“Православний богословський збірник”), який був задекларований як науково-богословський³⁵. Він виходив у Празі, неперіодично, форматом А4 на 100–200 сторінках машинопису. Статті до друку подавали чеською та словацькою мовами. Чеську частину збірника редагував прот. П. Алеш, а словацьку – прот. Ш. Пружинський. Журнал призначався не лише для священнослужителів і мирян Православної Церкви, але й давав можливість інославному християнам у Чехословащині познайомитись із церковним життям і богословською думкою Православ'я. Основними розділами нового періодичного видання були “Православ'я і світ”, “Богословські роздуми”, “Пастирська теорія і практика”, “Кирило-Мефодіївська місія”, “Проповіді”.

До 1992 р. вийшло 14 наукових збірників*. У них друкували свої статті й наукові дослідження викладачі Богословського факультету, а також відомі православні богослови світу. На сторінках збірника історичними дослідженнями займалися прот. П. Алеш, прот. Й. Фейсак, прот. Ч. Крачмар. Біблійні проблеми висвітлювали митрополит Дорофей, Предстоятель Православної Церкви в Чехословащині, Р. Пулець, Р. Яковлевич, прот. М. Герка, прот. Ш. Пружинський. В галузі літургії працював прот. П. Корманік. Серед відомих богословів світу у збірнику друкувалися декан

³² *Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии*. – Прага, 1960. – С. 5.

³³ Карманов Е. Десятилетие Автокефалии Православной Церкви в Чехословакии... – С. 69.

³⁴ *Православный богословъ*. – Пряшев, 1966/67. – December. – Зошит 1.

³⁵ П.Ш. *Pravoslávny teologický sborník I. Pravoslavná církev v Československu...*

* № 1 (1967); № 2 (1968); № 3 (1971); № 4 (1974); № 5 (1977); № 6 (1979); № 7 (1980); № 8 не було; № 9–11 (1983); № 12 (1985); № 13 (1986); № 14 (1987); № 15 (1989).

Інституту св. Володимира у Нью-Йорку о. О. Шмеман, проф. Софійської православної академії І. Цоновський, архієпископ Василій (Кривошеїн), митрополит Дамаскін (Папандреу), професор Московської духовної академії Пітірім (Нечаєв) та ін.

У 1989–1991 рр. була перерва, але вже в 1992 р. видання відновилося під грифом Університету П. Й. Шафарика в Кошицях і обсягом приблизно 140–200 сторінок формату А5, накладом 300 екземплярів. Нумерація збірника змінилася. Шістнадцятий номер отримав додаткову нумерацію – № 16 (1). Від 1997 р. (з № 5) збірник виходить під егідою Православного богословського факультету Пряшівського університету таким же форматом і накладом. Обсяг видання зріс до 250–500 сторінок. Редакторами збірника були прот. Ш. Пружинський (1997–2006), прот. Я. Зоуляк (2007), прот. П. Корманік (2008–2009), прот. Я. Шафін (2010–2011). Сьогодні в ньому друкують свої наукові дослідження богослови факультету та зарубіжні науковці і богослови.

Братство православної молоді в Словаччині “Syndesmos”³⁶ заснувало 1995 р. часопис “Istina” (“Істина”). Він був задекларований як місячний інформаційний бюлетень братства³⁷. Журнал виходив у Пряшеві словацькою мовою на чотирьох сторінках (з 2000 р. – на 20 сторінках) формату А5 як додаток до часопису “Odkaz sv. Cyrila a Metoda”. З 1995 р. він виходив як самостійне видання на 24-х сторінках формату А4. У 1999 р. “Істина” знову стала додатком до “Odkazu sv. Cyrila a Metoda”, а з 2000 р. – самостійним місячником братства на 30 сторінках формату А5. Часопис порушує питання, які хвилюють православну молодь у Словаччині. Його основними рубриками є “Повчання про церковні свята”, “Життя святих”, “Духовні зустрічі” (інформація про загальноцерковне та парафіяльне життя православної молоді), “Дитяча сторінка”, “Запитання і відповіді”. Редактор часопису – Л. Кімакова.

В 2007 р. священник Олег Махнев, настоятель парафії в місті Клатови, з благословення митрополита Чеських земель і Словаччини Христофора почав видавати російськомовний журнал “Голос Православия”. Він виходив два роки обсягом 32–40 сторінок у форматі А5 як додаток до “Hlas Pravoslavi”. “На сторінках “Голосу Православ’я” ми хочемо розповісти про актуальні події із життя Православної Церкви Чеських земель і Словаччини [...] про історію православ’я на чеській землі, про храми і парафії, які тут існують”³⁸, – відзначив у вступній статті до першого номеру редактор о. О. Махнев. На сторінках часопису публікувалися розповіді про православні свята та чудотворні ікони, публікації з духовної спадщини. Під назвою “Голос Православия” вийшло вісім номерів журналу.

З 2009 р. цей журнал змінив свою назву на “Свет Православия” (“Світло Православ’я”), тим самим продовживши справу митрополита Елевферія, котрий в 1948–1952 рр. видавав журнал під такою назвою³⁹. У вітальному слові до головного

³⁶ “Синдесмос” – це весвітнє братство православної молоді. Створене в 1953 р. у Франції групою молодих православних богословів, в яку входили І. Мейсндорф, М. Ніссіотіс, Г. Ходр, священник О. Шмеман та інші. Діяльність “Синдесмоса” отримала благословення і підтримку всіх помісних Православних церков і сприяла розширенню сучасного свідчення про Православ’я в різних його аспектах. Літургійне життя, пастирська робота з молоддю, місіонерська діяльність, богослов’я, православне свідчення в екуменічному контексті, діалог зі Східними Православними Церквами стали основними темами молодіжних зустрічей і фестивалів. З 1990 р. Братство православної молоді розпочало свою діяльність в Чехословаччині. Див.: Halaška A. Příhovor prezidenta BPM na Slovensku // *Pravoslávny kalendár 2011*. – Prešov, 2010. – S.76–78.

³⁷ *Istina*. – Prešov, 1995. – Roč. I, č. 1. – S. 1.

³⁸ *Голос Православия. Приложение к журналу “Hlas Pravoslavi”*. – Прага, 2007. – № 9–10. – С. 1.

³⁹ Махнев О., прот. Дорогие братья и сестры, уважаемые читатели! // *Свет Православия*. – Plzen, 2001. – № 1. – С. 1.

редактора часопису прот. О. Махнева митрополит Христофор відзначив, що “Світло Православ’я” – це місіонерсько-просвітницький часопис⁴⁰.

Журнал виходить чотири рази на рік російською мовою на 32 сторінках формату А4, накладом 3000 примірників. Його видає “Корпорація Соломон” (“Corporation Solomon”) в місті Пльзень. Постійними рубриками видання, які чергуються, є “Православні новини на чеській землі”, “Події” (інформація про життя помісних Православних церков), “Православні свята”, “Духовність” (духовно-повчальні статті), “Православне мистецтво”, “Парафії” (інформація про православні чеські парафії та храми), “Бесіди про Православ’я” (катехитичні статті-розповіді про православне віровчення).

У 2007 р. з благословення митрополита Чеських земель і Словаччини Христофора було засновано журнал “Ікона”, перший номер якого вийшов 25 вересня. Його видавцем є Чеський народний фонд культури. У вступному слові до нового видання митрополит Христофор відзначив, що “завданням журналу є поширення правдивої інформації про православну віру серед громадськості Чехії”⁴¹. Журнал виходить у Празі чотири рази на рік обсягом від 100 до 150 сторінок формату 22,2×32 см, з високоякісними кольоровими ілюстраціями. Усі статті друкуються двома мовами: чеською та російською. “Ікона” інформує читачів про світове православ’я, в тім числі й чеське. Постійними рубриками видання є “Вступне слово” (Предстоятеля Церкви), “Духовне життя”, “Словаччина” (інформація про життя православних у Словаччині), “Новини”, “Тема”, “Зміст життя”, “Ікони”, “З редакційної пошти”, “Фоторепортаж” (кольорові фотографії про різноманітні події церковного життя).

В першому десятилітті ХХІ ст. низку наукових часописів видають кафедри Православного богословського факультету Пряшівського університету.

Упродовж чотирьох років (2003–2006) кафедра візантології видавала журнал “Synergia”*. Його заснували як аналітичний історико-богословський часопис, присвячений історії, духовній культурі і богословському мисленню Візантії. Засновники журналу виходили з того, що в нас час візантологія стала популярною дисципліною в багатьох престижних університетах не тільки Європи, а й цілого світу. У вступному слові до нового видання завідувач кафедри візантології богословського факультету проф. О. Авенаріус писав, що однією з основних цілей журналу є сприяти не тільки відновленню зацікавленості широкої громадськості до візантійської спадщини, але, передусім, до створення простору для академічних досліджень у цій галузі⁴².

Журнал виходив у Пряшеві словацькою мовою тричі на рік обсягом 50 сторінок формату А5. Головним редактором цього наукового видання був Вацлав Єжек. Наукові праці, які публікувалися в журналі, стосувались не тільки історії Візантії, але і візантійської богословської думки, філософії та історіографії. Статті писали англійською, німецькою та чеською мовами разом з англійським, німецьким або словацьким резюме, яке не повинно було перевищувати 30 рядків.

З 2009 р. кафедра біблійних наук видає “Pravoslavny biblicky zbornik” (“Православний біблійний збірник”). Його друкують у Польщі в м. Горлицях (Горлице) один раз на рік обсягом 108 сторінок формату А4. Редактор видання – диакон Ян Гусар.

⁴⁰ Див.: *Свет Православия*. – Plzen, 2011. – № 1. – С. 16.

⁴¹ Úvodní slovo metropolity Krystofa // *Ikona*. – Praha, 2001. – № 1. – С. 2.

* У православ’ї під синергією розуміють спільне зусилля людини і Бога у справі спасіння.

⁴² Avenárius A. Úvodník // *Synergia*. – Prešov, 2003. – Roč. I, č 1. – S. 1.

З 2010 р. виходить науковий рецензійний академічний часопис “Acta patristica”⁴³. Його видає Православний богословський факультет. У журналі друкуються статті з патрології, богослов’я, релігієзнавства, біблеїстики*, герменевтики**, філософії, педагогіки, психології, соціології, всесвітньої та церковної історії. Часопис виходить 4 рази на рік обсягом 84 сторінки формату А5. Редактор – Павло Кохан. Статті друкуються тією мовою, якою послуговується автор.

Кафедра християнської антропології і соціальної праці богословського факультету у 2010 р. почала видавати “науково-професійний рецензійний збірник “Sociálna a duchovná revue” (“Соціальний і духовний огляд”)⁴⁴. Він виходить у Пряшеві чотири рази на рік обсягом 96 сторінок формату А5. У вступному слові до першого номера часопису декан богословського факультету, голова редакційної ради нового видання писав, що “автори статей будуть спонукатися до актуальних соціальних і богословських досліджень аби заповнити відсутність літератури в тій галузі”⁴⁵.

З 2006 р. наукове товариство “Filokalia”⁴⁶ для потреб кафедри систематичного богослов’я видає часопис “Nipsis”^{***}. У вступному слові до наукового видання проф. Ян Зозуляк зазначив, що “група молодих богословів погодилась заснувати часопис “Nipsis”, щоб короткими науковими статтями реагувати на актуальні проблеми з богослов’я, філософії, етики та духовності у спільному контексті”⁴⁷. Журнал виходить у Пряшеві двічі на рік обсягом 56 сторінок формату А5. Редактор часопису Мирослав Жупіна. Статті друкуються в основному словацькою мовою, але бувають й іншими, зокрема чеською, російською, грецькою.

Окрім загальноцерковних газет та журналів і наукових збірників, на початку ХХІ ст. засновано низку інших часописів, єпархіальних та парафіяльних. Одним із таких є газета “Prameň”, яка почала виходити з грудня 2002 р. як місячник Михайлівської (з 2009 р. Михайлівсько-Кошицької) православної єпархії. У вступному слові до першого номера головний редактор о. Василій Барджак відзначив: “Думка видавати такий часопис базувалася на спостереженнях з досвіду і служіння духовенства, яке відчуває відсутність інформації про події із життя єпархії та її релігійних громад”⁴⁸.

Часопис видає Єпархіальна рада Православної Церкви в Михайлівцях один раз на місяць обсягом чотири сторінки формату А3, з 2011 р. обсягом 8 сторінок формату А4. Наклад газети у 2003 р. становив 1000 примірників, у 2004–2007 рр. – 750, а з 2008 р. – 600. Реалізатором часопису є Православна академія в Михайлівцях. Редакторами газети були священники В. Барджак (2002–2003 рр.) та Б. Вопршалек (2004–2007 рр.), а з 2008 р. – Д. Томко.

До 2010 р. основними рубриками часопису були “З життя єпархії”, “Представляємо церковні парафії”, “Життя святих”, “Літургійне віконечко”, “Вітання ювілярам”.

⁴³ *Acta Patristika*. – Prešov, 2010. – Č. 1.

* Біблеїстика – богословська дисципліна, яка займається науковим аналізом та дослідженням біблійних текстів.

** Герменевтика – богословська дисципліна, яка займається тлумаченням біблійних текстів.

⁴⁴ Zozulák J. Slovo na uvod // *Sociálna a duchovná revue*. – Prešov, 2010. – Roč. I, č. 1. – S. 2.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Філокалія – любов до прекрасного, до добра. В церковнослов’янській мові – добротолубіє. Див.: Zozulák J. prot. *Filokalia // Nipsis*. – Prešov, 2006. – Roč. I, č. 2. – S. 3–9.

^{***} Nipsis – важлива ідея православного містичного богослов’я, стан пильності і тверезості, який формує один вимір стану споглядальної молитви.

⁴⁷ Zozulák J. prot. Slovo na uvod // *Nipsis*. – Prešov, 2006. – Roč. I, č. 1. – S. 1.

⁴⁸ Bardzák V. Slovo sefredaktora // *Prameň*. – Michalovce, 2002. – Roč. 0, č. 0 (december). – S. 1.

Газета подає інформацію про церковні свята, а також друкує духовно-повчальні статті. Часопис опублікував близько 25 статей проф. Ш. Горкая про православні церковні парафії Михайлівської єпархії. З 2011 р. видання більше уваги приділяє різноманітним публікаціям з життя православного світу, а також інформаційним довідкам про діяльність церковних ієрархів.

З 2001 р. виходить вісник Оломоуцько-Брненської єпархії Православної Церкви в Чеських землях “*Sůl země*” (“Сіль землі”). Його видає Єпархіальна рада чотири рази на рік, чеською мовою, обсягом 24 сторінки формату А5. Редактор часопису Лібор Паславський. Журнал друкують в Оломоуці. Він висвітлює церковне життя Оломоуцько-Брненської єпархії, знайомить з її релігійними громадами, друкує статті про святих та ікони, інформує про актуальні новини з єпархії та православного світу.

Окрім загальноцерковних, єпархіальних та науково-богословських часописів в Чехії і Словаччині виходять періодичні видання окремих православних церковних громад. У 2000 р. православна церковна громада в Ломне (Пряшівська єпархія) почала видавати інформаційний бюлетень “*Láska – Аґ’апі – Любовь*”. Він друкується в Гуменному словацькою мовою один раз в три місяці обсягом 18 сторінок формату А5⁴⁹. Редактор бюлетеня – настоятель парафії, станом на 2012 р. – ієрей М. Гуменік. У бюлетені публікуються духовно-повчальні статті, церковні та парафіяльні новини.

З періодики православних громад заслуговує на увагу часопис “*Dobzý pastýr*” (“Добрий пастир”) – вісник Свято-Вацлавської православної громади в Брно (Оломоуцько-Брненська єпархія)⁵⁰. Він виходить з 2003 р. чеською мовою щоквартально (чотири рази на рік) обсягом 24–34 сторінки. “Центральною темою кожного випуску буде одне з великих релігійних свят”, – відзначив редактор вісника М. Дворжачек⁵¹. Часопис подає актуальні новини з православного світу, інформує про життя парафії, друкує статті-роздуми про віру, знайомить з життям святих. Невід’ємною частиною богословських і морально-аскетичних статей є пастир і його служіння.

У 2004 р. православна громада в Свиднику (Пряшівська єпархія) започаткувала видання щомісячного інформаційного бюлетеня “*Svidnický hlas*” (“Свидницький голос”)⁵². Його видають у Свиднику словацькою мовою щомісяця обсягом 8 сторінок формату А5. Редактор – Марош Черний. Бюлетень інформує вірних про релігійне життя парафії, подає духовно-просвітницькі статті, молитви та знайомить із загальноцерковними новинами.

З 2005 р. виходить вісник православної громади в Унічові (Оломоуцько-Брненська єпархія) “*Pastorační list*” (“Пастирський лист”). Його друкують в Унічові чеською мовою чотири рази на рік у форматі А5. Вісник інформує читачів про життя Церкви, а також багато уваги приділяє церковним традиціям волинських чехів, які складають основну частину громади.

Таким чином, за досліджуваній період Православна Церква Чеських земель і Словаччини зробила значний поступ у становленні та функціонуванні православних періодичних видань. Розвивалась загальноцерковна, єпархіальна і наукова періодика. Деякі церковні громади засновували свої часописи, які висвітлювали парафіяльне життя та інформували віруючих про віронавчальні істини православ’я.

⁴⁹ *Láska – Аґ’апі – Любовь*. – Humenné, 2002. – Č. 8. – S. 18.

⁵⁰ *Slovo úvodem // Dobzý pastýr*. – Brno, 2003. – Č. 1. – S. 2.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Svidnický hlas*. – Svidník, 2006. – Roč. 3, č. 5–6. – S. 8.

Список використаної літератури

1. Богословский И. Автокефальная Православная Церковь в Чехословакии // Журнал Московской Патриархии. – 1954. – № 1.
2. Голос Православия. Приложение к журналу “Нлас Pravoslaví”. – Прага, 2007. – № 9–10.
3. Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии. – Прага, 1960.
4. Заповіт св. Кирила і Мефодія. – Пряшів, 1958. – № 1.
5. Иванов Н. “Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии. 1968. Прага, 1968, 123 ст.” // Журнал Московской Патриархии. – 1969. – № 4. – С. 78–79.
6. Из выступления главного редактора журнала “Свет Православия” протоиерея Олега Махнева // Икона. – Прага, 2011. – № 1.
7. Карманов Е. Десятилетие Автокефалии Православной Церкви в Чехословакии // Журнал Московской Патриархии. – 1961. – № 11.
8. Лейскнер Й., прот. Печать в жизни Православной Церкви в ЧССР // Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии. – Прага, 1960.
9. Махнев О., прот. Дорогие братья и сестры, уважаемые читатели! // Свет Православия. – Plzen, 2001.
10. Наши журналы // Православная мысль. – Прага, 1959.
11. Новак Г., прот. Православие в Чехословакии и “Журнал Московской Патриархии” // Журнал Московской Патриархии. – 1974. – № 4.
12. Новожилов Н. Библия у славян, греков и румын // Православная мысль. – Прага, 1956. – № 2.
13. От издательства // Свет Православия. – Прага, 1948. – № 1–2. – С. 20.
14. П. Ш. Pravoslavný teologický sborník I. Pravoslavná církev v Československu. Praha, 1967. 187 стр. // Журнал Московской Патриархии. – 1967. – № 12. – С. 67–68.
15. Православная мысль. – Прага, 1956–1959.
16. Православный богословь. – Пряшев, 1966/67. – December. – Zošit 1.
17. Православный церковный календарь на 1951 год. – Прага: Изд-во Экзархата Московской Патриархии в Чехословакии, 1950.
18. Свет Православия. – Plzen, 2011. – № 1.
19. Свет Православия. – Прага, 1948. – № 1–2; 1950. – № 6.
20. Хибарин И. “Православная мысль” // Журнал Московской Патриархии. – 1956. – № 11. – С. 76–79.
21. Ширинкин А. Богословская мысль Православной Церкви в Чехословакии // Журнал Московской Патриархии. – 1966. – № 4. – С. 37–40.
22. Щербей Н., прот. Краткие данные о возникновении отдельных епархий Православной автокефальной Церкви в ЧССР // Ежегодник Православной Церкви в Чехословакии. – Прага, 1960.
23. Яковлевич Р. Пролог к евангелию св. Апостола Павла о вере // Православная мысль. – Прага, 1956. – № 1.
24. Якубичек Ф. О Ветхом завете // Православная мысль. – Прага, 1956. – № 3.
25. Якубичек Ф. О Новом завете // Православная мысль. – Прага, 1959. – № 3.
26. Acta Patristika. – Prešov, 2010. – Č. 1.
27. Avenáriys A. Úvodník // Synergia. – Prešov, 2003. – Roč. I, č 1.

28. Bardzák V. Slovo sefredaktora // Prameň. – Michalovce, 2002. – Roč. 0, č. 0 (december). – S. 1.
29. Haluška A. Príhovor prezidenta BPM na Slovensku // Pravoslávny kalendár 2011. – Prešov, 2010. – S.76–78.
30. Ivan R. Obnova pravoslávia na území Slovenska v 20. storočí. – Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 2007.
31. Istina. – Prešov, 1995. – Roč. I, č. 1.
32. Konečný S. Pravoslávna cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne // Felekezetek, egyházpolitika, identitás. – Budapest, 2007.
33. Láska – Αγάπη – Любовь. – Humenné, 2002. – Č. 8.
34. Odkaz sv. Cyrila a Metoda. – Prešov, 1955. – Roč. I, č. 1.
35. Slovo úvodom // Dobrý pastýr. – Brno, 2003. – Č. 1.
36. Svetlo Pravoslávia. – Praha, 1950. – № 1–2.
37. Svidnícky hlas. – Svidník, 2006. – Roč. 3, č. 5–6.
38. Úvodní slovo metropolity Krystofa // Ikona. – Praha, 2001. – № 1.
39. Zozuľák J., prot. Filokalia // Nipsis. – Prešov, 2006. – Roč. I, č. 2. – S. 3–9.
40. Zozuľák J., prot. Slovo na uvod // Nipsis. – Prešov, 2006. – Roč. I, č. 1. – S. 1.
41. Zozuľák J. Slovo na uvod // Sociálna a duchovná revue. – Prešov, 2010. – Roč. I, č. 1. – S. 2.

ORTHODOX CHURCH PERIODICALS IN THE CZECH LANDS AND SLOVAKIA IN THE SECOND HALF OF XXth – BEGINNING OF XXIth c.

Andriy TSEBENKO

*Lviv Ivan Franko National University,
1 Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine, tel.: (032) 239-43-90,
e-mail: tsebenko@gmail.com*

The article reviews orthodox periodicals published in 1944 in Czechoslovakia, and since 1993 in the Czech Republic and Slovakia. A total of 22 publications have been mentioned. Particular attention is paid to the scientific and theological journals in Czech, Slovak, Russian, and Ukrainian. The article briefly describes each periodical: a year of publication, language(s), number of pages, format, sometimes – circulation. The editors are listed, and the objective and the structure (category) of the journals are mentioned.

Keywords: history of press, religious press, Orthodox church, Czechoslovakia, Czech Republic, Slovakia.

Стаття надійшла до редколегії 24.07.2014

Прийнята до друку 3.08.2015